

MEZINÁRODNÍ BESTSELLER

CÍSAŘ ŘÍMSKÝ

VLÁDA NAD STAROVĚKÝM ŘÍMSKÝM SVĚTEM



MARY
BEARDOVÁ

CÍSAŘ ŘÍMSKÝ

DALŠÍ KNIHY MARY BEARDOVÉ

Civilisations

Twelve Caesars

Women & Power

SPQR (česky *SPQR*, Grada 2025)

Pompeii

The Roman Triumph

Laughter in Ancient Rome

Confronting the Classics

It's a Don's Life

All in a Don's Day

The Parthenon

The Colosseum (s Keithem Hopkinsem)

CÍSAŘ ŘÍMSKÝ

VLÁDA NAD STAROVĚKÝM ŘÍMSKÝM SVĚTEM

MARY BEARDOVÁ

Upozornění pro čtenáře a uživatele této knihy

*Všechna práva vyhrazena. Žádná část této tištěné či elektronické knihy nesmí být reprodukována a šířena v papírové, elektronické či jiné podobě bez předchozího písemného souhlasu nakladatele. Neoprávněné užití této knihy bude **trestně stíháno**.*

*Automatizovaná analýza textů nebo dat ve smyslu č. 4 směrnice 2019/790/EU a použití této knihy k trénování AI **jsou bez souhlasu nositele práv zakázány**.*

Originally published by Profile Books Ltd, 29 Cloth Fair, EC1A 7JQ London, Great Britain
under the title: Emperor of Rome.

Designed by James Alexander / Jade Design

Obrázek na obálce Depositphotos, © EvrenKalinbacak

Copyright © Mary Beard Publications, 2023

Czech edition: © 2026 Grada Publishing, a. s.

Mary Beardová

Císař římský

Vláda nad starověkým římským světem

Přeložili Dina a Jan Podzimkovi

Odpovědný redaktor Milan Bronclík

Sazba Artedit, spol. s r. o.

Výtiskl FINIDR, s. r. o.

Počet stran: 528

Vydala Grada Publishing, a. s.

U Průhonu 22, 170 00 Praha 7

jako svou 10 647. publikaci

První vydání, Praha 2026

ISBN 978-80-271-8563-4 (pdf)

ISBN 978-80-271-6114-0 (print)

Publikace z nakladatelství Grada Publishing, a. s., si můžete zakoupit u svého knihkupce
nebo objednat v zákaznickém servisu nakladatelství Grada Publishing, a. s., U Průhonu 22,
170 00 Praha 7, tel.: 234 264 511, e-mail: obchod@grada.cz, www.grada.cz.

Na Slovensku objednávejte knihy na adrese: Zásielková služba Grada Slovakia, spol. s r. o.,
Moskovská 29, 811 08 Bratislava, Slovensko, tel.: 02/556 45 189, e-mail:
grada@grada.sk.

OBSAH

Hlavní postavy

vii

Mapy

x

Vítejte

xv

Prolog: Večeře u Heliogabala

1

1 · Vláda jednoho muže: Základy

24

2 · Kdo je na řadě? Umění nástupnictví

57

3 · Mocní u stolu

83

4 · Co skrývají paláce

122

5 · Lidé z paláce: Císař na svém dvoře

171

6 · Při práci

216

7 · Volný čas?

253

8 · Císař v cizích zemích

288

9 · Tváří v tvář

325

10 · „Asi se ze mě stává bůh“

370

Epilog: Konec jedné éry

398

CO JE PO JMÉNĚ 409

K DALŠÍMU ČTENÍ A JAKÁ MÍSTA NAVŠTÍVIT 412

SEZNAM VYOBRAZENÍ 459

ČASOVÁ OSA 468

PODĚKOVÁNÍ 473

REJSTRÍK 475

HLAVNÍ POSTAVY

JULIOVSKO-CLAUDIOVSKÁ DYNASTIE



JULIUS CAESAR, po porážce Pompeia Velikého se v roce 48 př. n. l. stal *diktátorem* Říma; zavražděn v roce 44 př. n. l.



AUGUSTUS (Oktavián), adoptivní syn Julia Caesara. Po porážce Antonia a Kleopatry v roce 31 př. n. l. se stal jediným vládcem, a to až do roku 14 n. l. Jeho druhou manželkou byla **LIVIA**.



TIBERIUS, vlastní syn Livie a adoptivní syn Augustův, vládl v letech 14–37 n. l. Šuškal se, že v jeho smrti měl prsty Caligula.



CALIGULA (Gaius), pravnuk Augustův, vládl v letech 37–41. Zavražděn vlastními strážci.



CLAUDIUS, synovec Tiberiův, vládl v letech 41–54. Jeho třetí manželkou byla **MESSALINA**, čtvrtou pak **AGRIPPINA** (mladší), která ho podle nepotvrzených pověstí zavraždila.



NERO, vlastní syn Agrippiny a adoptivní syn Claudiův. Vládl v letech 54–68. Donucen k sebevraždě po vojenské vzpouře.

OBČANSKÁ VÁLKA 68–64 N. L.

Tři císaři, z nichž každý vládl pouhých pár měsíců: **GALBA**, **OTHO** a **VITELLIUS**

FLAVIOVSKÁ DYNASTIE



VESPASIÁN, konečný vítěz v občanské válce. Vládl v letech 69–79.



TITUS, vlastní syn Vespasiánův. Vládl v letech 79–81. Šuškal se, že v jeho smrti měl prsty Domicián.



DOMICIÁN, vlastní syn Vespasiánův. Vládl v letech 81–96. Zavražděn při palácovém převratu.

„ADOPTIVNÍ“ CÍSAŘI – ANTONINSKÁ DYNASTIE



NERVA, zvolený senátem. Vládl v letech 96–98.



TRAJÁN, adoptivní syn Nervův, španělského původu. Vládl v letech 98–117. Jeho manželkou byla **PLOTINA**.



HADRIÁN, adoptivní syn Trajánův, španělského původu. Vládl v letech 117–138. Jeho manželkou byla **SABINA**.



ANTONINUS PIUS, adoptivní syn Hadriánův. Vládl v letech 138–161. Jeho manželkou byla **FAUSTINA** (starší).



MARCUS AURELIUS, adoptivní syn Antonina Pia. Vládl v letech 161–180. Jeho manželkou byla **FAUSTINA** (mladší).



LUCIUS VERUS, adoptivní syn Antonina Pia. Spoluvládcce Marca Aurelia v letech 161–169. Zemřel na mor (i když se šuškal, že ho otrávil jeho nevlastní matka).



COMMODUS, vlastní syn Marca Aurelia a Faustiny. Vládl v letech 180–192 (a od roku 177 jako spoluvládce Marca Aurelia). Zavražděn při palácovém převratu.

OBČANSKÁ VÁLKA 193

Čtyři krátce panující císaři či uchvatitelé: **PERTINAX**,
DIDUS JULIANUS, **CLODIUS ALBINUS**,
PESCENNIUS NIGER

SEVEROVSKÁ DYNASTIE



SEPTIMIUS SEVERUS, konečný vítěz v občanské válce, severoafrického původu. Vládl v letech 193–211. Jeho druhou manželkou byla **JULIA DOMNA**, původem ze Sýrie.



CARACALLA, vlastní syn Septimia Severa a Julie Domny. Vládl v letech 211–217 (předtím společně se Septimiem a Getou). Zavražděn během vojenského tažení.



GETA, vlastní syn Septimia Severa a Julie Domny. Spoluvládce se svým otcem a bratrem v letech 209–211. Zavražděn na příkaz Caracally.



MACRINUS, z vrstvy jezdců, chopil se moci po zavraždění Caracally. Vládl v letech 217–218. Svržen Heliogabalovými přívrženci.



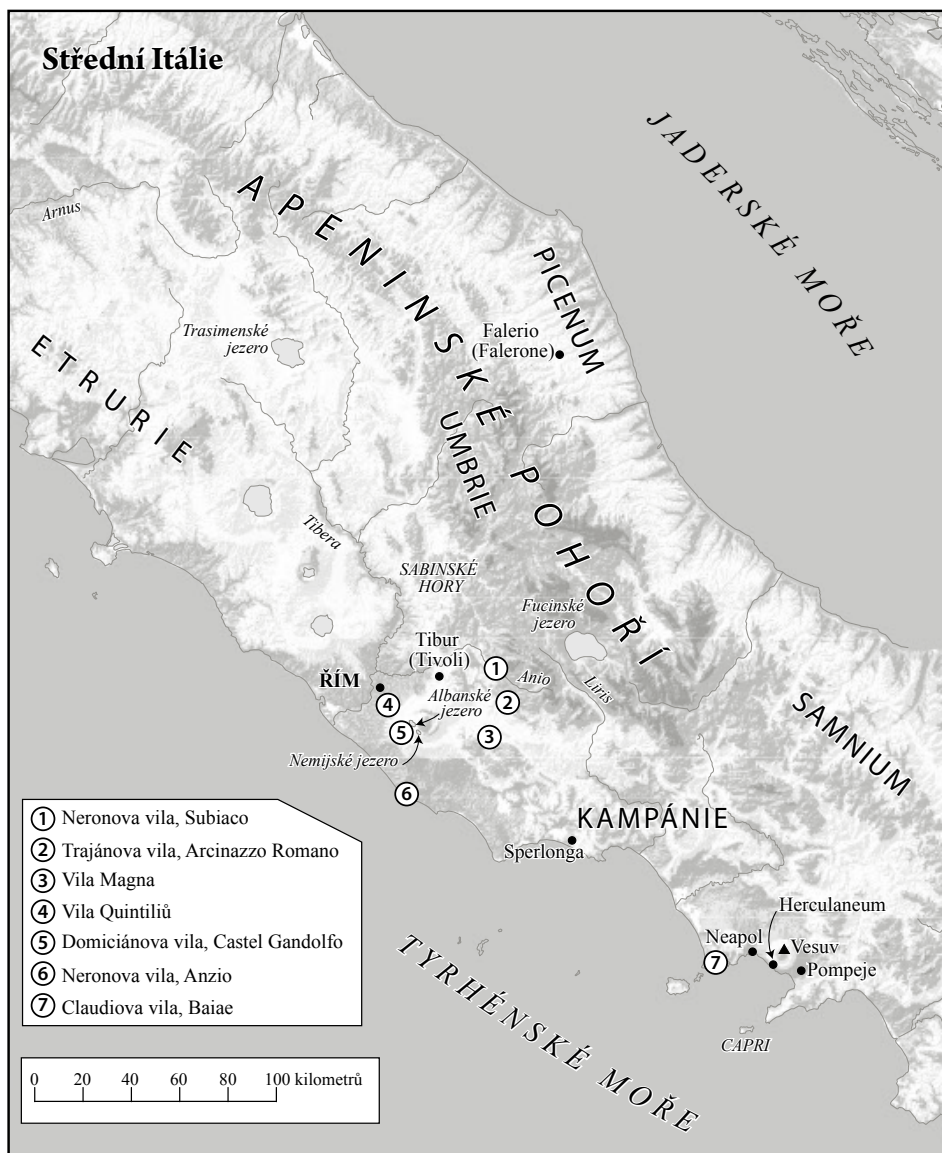
HELIOGABALUS, prasynovec Julie Domny, syrského původu. Vládl v letech 218–222. Zavražděn vlastními strážci.



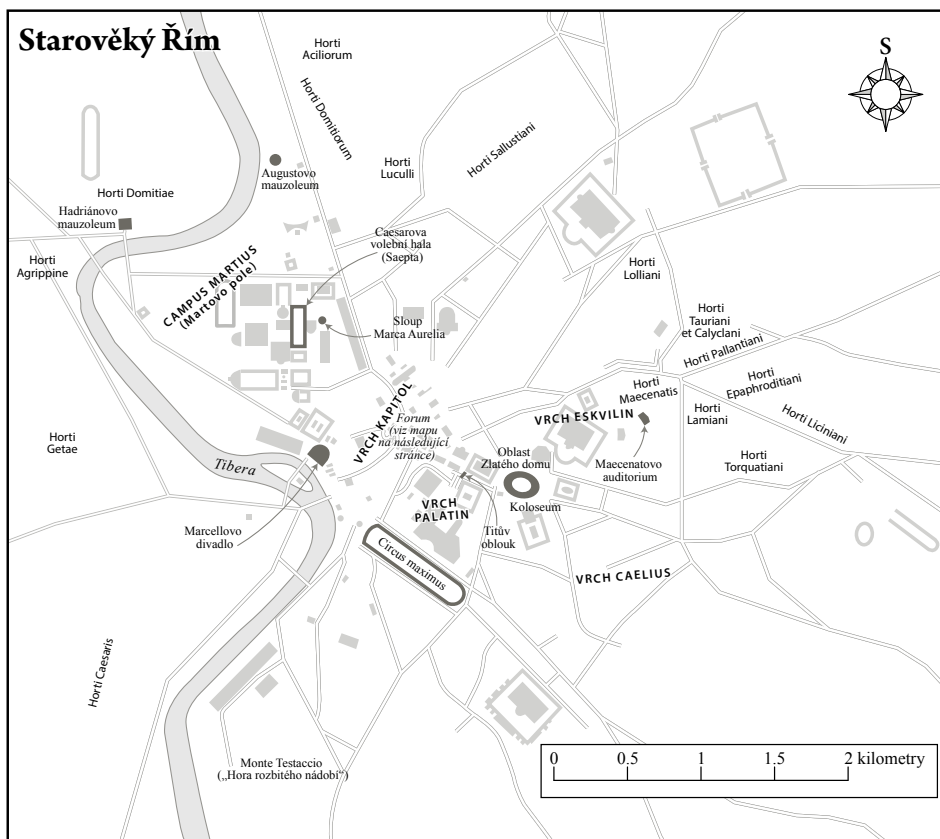
ALEXANDER SEVERUS, bratranec a adoptivní syn Heliogabala, syrského původu. Vládl v letech 222–235. Zavražděn během vojenského tažení.



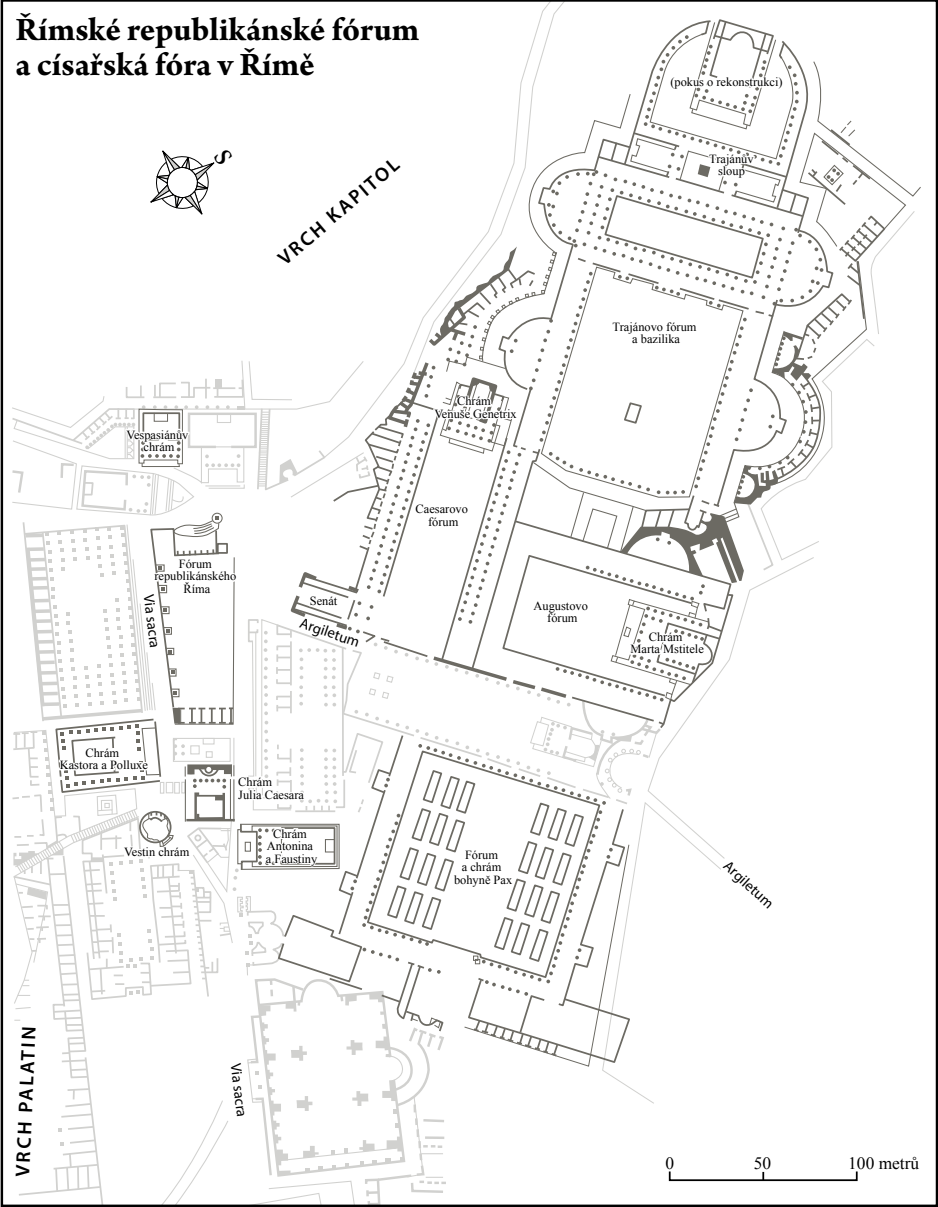




Starověký Řím



Římské republikánské fórum
a císařská fóra v Římě



VÍTEJTE...

... ve světě římských císařů. Někteří, například Caligula a Nero, jsou dodnes synonymem pro excesy, krutost a bezohledný sadismus. Jiní, jako „filozof na trůně“ Marcus Aurelius se svými *Hovory k sobě*, se i nyní velmi dobře prodávají. Další jsou prakticky neznámí, a to i odborníkům. Kdo dnes tuší něco o Didii Julianovi, který si v roce 193 n. l. na pár týdnů údajně zakoupil místo na trůně, když se císařská garda rozhodla prodat říši tomu, kdo nabídne nejvíc?

Kniha *Císař římský* se zabývá fakty i smyšlenkami o těchto vládčích starověkého římského světa a pokládá si otázky, co a z jakých důvodů dělali a proč se jejich příběhy vyprávějí tak extravagantním až bulvárním způsobem. Věnuje se také závažným otázkám moci, korupce a konspirací. Stejně tak ale obrací pozornost i ke každodenním praktickým stránkám jejich života. Co a kde jedli? S kým spali? Jak cestovali?

Na stránkách knihy se seznámíme s řadou lidí, kteří sami císaři nebyli a ani se jimi stát nechtěli, ale umožňovali existenci tohoto systému v říši: s opatrnými aristokraty, otroky-kuchaři, příčinlivými tajemníky, dvorními šašky – a dokonce i s lékařem, který léčil jistého mladého prince ze zánětu mandlí. A setkáme se i s mnoha ženami a muži, kteří onomu muži na vrcholu předkládali své problémy, velké i malé, od ztracených dědictví po nočníky padající s fatálními následky z oken v horním patře.

Hlavní postavy mé knihy však tvoří téměř třicítka císařů a jejich partneři či partnerky. Římské říši vládli od Julia Caesara (zavražděného v roce 44 př. n. l.) po Alexandra Severa (zavražděného v roce 235 n. l.).

V mé předchozí knize *SPQR*, která pojednává o vývoji Říma v průběhu tisíce let od 8. století př. n. l. do 3. století n. l., hráli tito panovníci relativně malou úlohu. A to z velmi dobrého důvodu. Jakmile byl v 1. století př. n. l. za prvního císaře Augusta naplno zakotven systém vlády jednoho muže, po dalších více než 250 let se toho v celkovém měřítku mnoho neměnilo: území římské říše se téměř nerozšiřovalo, bylo spravováno víceméně stále stejně a také politický život v samotném Římě se řídil podle ustáleného vzoru. V této knize však chci císaře vrátit zpět do středu pozornosti. Nebudu jejich životní dráhy procházet jednu po druhé a některým, jako je Didius Julianus, nevěnuji více než jen letmou zmínku. A rozhodně od svých čtenářů neočekávám, že si všechny ty jednotlivé vládce zapamatují. To nedělá nikdo: pro přehlednost proto na stranách vii–ix uvádím praktickou a stručnou tabulku s přehledem všech císařů. Namísto toho se budu zabývat tím, co to ve skutečnosti *znamenal* být římským císařem. Položím pár základních otázek o tom, jak vlastně tomu obrovskému území, které bylo teoreticky pod jejich kontrolou, vládli, jak s nimi komunikovali jejich poddaní a zda je vůbec možné zachytit, jaký to byl pocit sedět na trůně.

V knize *Císař římský* se vyskytuje méně psychopatů, než byste možná očekávali na základě obrazu imperiálního Říma ve filmech. Tím nechci popřít, že podle našich měřítek byl římský svět téměř nepředstavitelně krutý a často se v něm umíralo předčasně. Nehledě na stovky tisíc nevinných obětí moru, zbytečných válek či zřícených sportovních stadií byla nejzazším způsobem řešení sporů, politických i jiných, vražda. „Kuloáry moci“, stejně jako řada jiných, prostších chodbiček v Římě, byly odjakživa potřísněné krví. Přežití římské říše jakožto systému by nicméně nedávalo smysl, pakliže by mu vládla řada vyšinutých autokratů. Mě více zajímá, jak ony příběhy šílenství vznikly a jak se záležitosti říše doopravdy spravovaly, a také obavy obyvatel Říma, že vláda jeho imperátorů sice není až tak zalitá krví (to očekávali), ale že jde o podivnou a znepokojivou dystopii postavenou na podvodech a klamu.

Ničí vláda nevystihuje tyto dystopické strachy lépe než doba příležitostně vzpomínaného, ale zpravidla polozapomenutého Heliogabala. A právě u něj kniha *Císař římský* začíná.

Mary Beardová, Cambridge, prosinec 2022

PROLOG

VEČEŘE U HELIOGABALA

Vražedný hostitel

Heliogabalus byl dospívající Syřan, který se stal císařem Říma v roce 218 n. l. a zůstal jím až do svého zavraždění v roce 222. Zároveň byl také nezapomenutelně marnotratným, vynalézavým a občas sadistickým hostitelem večírků. Jak vyprávějí starověcí spisovatelé, u něj podávaná menu byla velice důvtipná. Někdy bylo jídlo odlišeno podle barev, například všechno bylo zelené nebo modré. Jindy zahrnovalo exotické (popřípadě odporně nechutné) delikatesy, a to i na poměry náročných standardů římského trhu (velbloudí patičky nebo plameňáčí mozečky, zatímco císařovým psím mazlíčkům byla ve stejnou dobu podávána husí játra). Občas popustil oťže svému zlovolnému – nebo dětinskému – smyslu pro humor a přizval si k večeři „tematické“ spolustolovníky: skupiny osmi holohlavců, osmi mužů s jedním okem nebo s kýlou, případně osmi výrazně obézních hostů, kteří vyvolali krutý smích, když se všichni pospolu nevešli na hodovní lehátko.

Mezi jeho další večírkové triky patřily prdící polštářky (zde vůbec poprvé zaznamenané v západní kultuře), které se pod hosty postupně vyfukovaly, až dotyční skončili na podlaze, či falešné jídlo z vosku nebo skla servírované nejméně významným hostům, kteří tak byli nuceni strávit večer s kručícími žaludky a sledovat, jak jejich výše postavení spoluhodovníci jedí skutečné pokrmy. A nechyběli ani ochocení lvi, leopardi a medvědi, vypuštění mezi hodovníky vyspávající

po nemírném hýření z předchozího večera. U hostů vyvolali takové překvapení, že někteří z nich po probuzení zemřeli – ne proto, že by je zvířata napadla, ale strachy. Stejně smrtící, což uchvátilo představivost malíře z 19. století Lawrence Alma-Tademy, bylo setkání, při kterém Heliogabalus údajně zasypal své spolustolovníky takovým množstvím okvětních lístků, že je tím zadusil (viz obrazová příloha 1).

Císařovy slabosti se však neomezovaly jen na tyto pochybné hostitelské taktiky. Podle všeho si natolik potrpěl na výstřednost, že si nikdy nevzal stejný pár bot dvakrát (což zvláště připomíná Imeldu



1. Mramorová portrétní bysta Heliogabala. Mladíčkový, teprve dospívající císař je na ní zachycen s dlouhými kotletami a náznakem knírku a jen stěží vypadá jako zrůda, jíž se zdá být podle popisů v literárních líčeních jeho vlády.

Marcosovou, někdejší „první dámu“ Filipín, která údajně ve svých skříních schovávala přes tři tisíce párů obuvi). Se zvrácenou a velmi nákladnou bravurou vršil v létě sních a led z hor ve svých zahradách a jedl pouze ryby, i když se nacházel mnoho kilometrů od moře. Říkalo se o něm, že také urazil náboženské citění, když se *oženil* s jednou z panenských vestálek, které patřily k nejváženějším římským kněžkám a musely si pod trestem smrti uchovat panenství. Dalšího náboženského přestupku se prý dopustil, když nechal nejvyššího římského boha Jupitera – převratně a rozvratně, byť pouze nakrátko – nahradit El-gabalem (latinsky Elagabalus, řecky Heliogabalos), bohem svého rodného města Emesy (moderní Homs v Sýrii), od něž také pochází jméno, pod nímž je tento císař dnes téměř výhradně znám (zní to úderněji než Marcus Aurelius Antoninus, což byla jedna verze jeho oficiálního titulu). Bez povšimnutí neponechal ani tradiční normy týkající se pohlaví a genderu. Několik líčení se zaměřuje na to, jak se převlékal za ženy, líčil se, a dokonce prý usiloval o chirurgickou změnu svého pohlaví. Soudobý spisovatel Cassius Dio, autor rozsáhlé osmdesátisvazkové historie Říma od jeho počátků až do 3. století n. l., tvrdil, že císař prý „žádal lékaře, aby mu pomocí řezu vytvořili ženské pohlavní orgány“. V dnešní době bývá občas oslavován jako průkopník transgenderu, který radikálně zpochybnil rigidní binární stereotypy. Většina Římanů si ale pravděpodobně musela myslet, že obrací jejich svět vzhůru nohama.

Starověké zprávy o jeho vládě věnují stránku za stránkou působivému výčtu císařových podivných výstředností, znepokojivých podvratných činů a ohavných krutostí – včetně (na samém vrcholku některých z těchto seznamů) lidských obětí dětského věku. Tyto příběhy a další jim podobné jsou jedním z témat knihy *Císař římský*. Odkud se vzaly? Nakolik byly známy běžným obyvatelům římské říše? Kdo vypouštěl pomluvy o Heliogabalových večírcích? A ať už jsou pravdivé, či nikoli – co nám tyto příběhy mohou prozradit o římských císařích a o Římanech obecně?

Obrazy samovlády tehdy a dnes

Heliogabalus neboli Elagabalus není zrovna známé jméno, a to navzdory tomu, že jeho údajné zločiny (či, chcete-li, zoufalé pokusy prolomit sevření římských konvencí) inspirovaly moderní spisovatele, aktivisty i výtvarné umělce. Vedle Alma-Tademy k nim patřili i další, od Edgara Allana Poea a Neila Gaimana po Anselma Kiefera. Jeho zločiny a prohřešky dalece převyšují známější a starší římské imperátorské padouchy s jejich domnělými hanebnostmi, ať už máme na mysli Nerona drnkajícího na lyru, zatímco Řím hořel, Domiciána, který si krátil čas napichováním much na pero, nebo Commoda z konce 2. století n. l. – antihrdinu filmu *Gladiátor*, který střílel z luku na diváky v Koloseu. Hrůzostrašné příběhy o Heliogabalovi jsou horší. Jak vážně je máme brát?

„Moc vážně ne,“ zní obvyklá odpověď. Dokonce i Heliogabalův římský životopisec, který psal téměř dvě století po císařově smrti – a od něhož pochází většina šokujících podrobností ohledně jeho večírků a stravovacích zálib –, připustil, že některé z nepravděpodobných historiek, jež právě vyličil, jsou patrně smyšlenky, s nimiž přišli po císařově vraždě lidé, kteří se chtěli vetřít do přízně jeho rivala a nástupce na trůně. Svědomití moderní historici přistupují k těmto báchorkám s velkou ostražitostí. Snaží se oddělit fikci od skutečnosti a občas narazí na zlato v podobě informace, která se zdá mít nezávislou oporu i jinde (například ve skutečnosti, že jméno již zmíněné vestálky, jež se vyskytuje na mincích ražených za Heliogabala, naznačuje, že mezi nimi byla nějaká souvislost, i když třeba nešlo o manželství). Mnohdy pak ale nezůstane nic než data vlády a pár dalších velice holých informací. Zároveň správně varují před předsudečnými interpretacemi, které lze přisoudit relativně nevinným činnostem. Zda byste prezentovali barevně rozlišené večere jako opovrženíhodný a požitkářský luxus, nebo – což je stejně tak dobře možné – jako delikátně rafinovanou formu gurmánské

kuchyně, by z velké části záleželo na vašem celkovém postoji k císaři. Za základ je ovšem třeba brát Heliogabalův věk. Když nastoupil na trůn, bylo mu pouhých čtrnáct, v době vraždy pak osmnáct let. Prdící polštářky možná. Ale nábožensko-politický kalkul? Stěží.

V seriózní historii však jde o víc než jen o holá fakta. Mou snahou je vrhnout z různých úhlů světlo na římské císaře – laskavé postarší státníky či mladistvé tyrany, aspiranty filozofie nebo rádoby gladiátory, slavné i zapomenuté – a postavit se čelem k elementárním otázkám, jako například proč tolik z nich skončilo, stejně jako Heliogabalus, zabito nožem úkladného vraha nebo otrávenými houbami. V tomto druhu zkoumání hrají starověké zveličování, výmysly a lži důležitou roli. Nástroje, s jejichž pomocí si lidé utvářeli obraz svých vládců, soudili je, uvažovali o povaze jejich autokratické moci a vymezovali vzdálenost na ose „oni“ a „my“, vždy zahrnovaly i fantazii, klevety, pomluvy a městské legendy.

V historkách, jako je třeba ta o třech tisících párech bot Imeldy Marcosové (z nichž se ovšem podařilo vystopovat jen podezřele málo), jde spíše o kritiku světa nepředstavitelných a bezúčelných privilegií než o zdokumentování vášnivé záliby bohaté dámy v obuvi. V menším měřítku nám příběhy o hýčkaných corgiích královny Alžběty II., kteří údajně žrali z misek z ryzího stříbra, nabízejí možnost prozkoumat rozdíl každodennosti v životě „královském“ a tom našem, a zároveň nám dávají příležitost nevinně zavtipkovat o pošetilosti této okázalé palácové spotřeby.

Ať už je jejich původ jakýkoli, nepravděpodobné historicky, kterých jsou starověké popisy Heliogabalova panování plné, nám poskytují jedny z nejcennějších dokladů o tom, jaká byla představa Římanů o císaři, pokud ho viděli jen v tom nejhorším světle. Tyto nepravdy a nehorázně přehnané báchorky fungují téměř jako drobnohled, který odhaluje a zveličuje to „špatné“ na „špatném“ vládcí Říma. Některé jsou možná docela předvídatelné: kruté a ponižující činy, od obětování

dětí po ty nešťastné tlusté muže, kteří se neúspěšně snažili vmáchnout na jediné hodovní lehátko, a také zbytečný luxus (Heliogabalovi psi, kteří si pochutnávali na lahodné paštyce z husích jater, i když ji nehlali ze stříbrných misek). Mezi podle všeho nesmyslnými anekdotami o císařových výstřednostech se ale skrývají další, velice odlišné, ale stejně mrazivé hrůzy autokracie.

Patří k nim například hrůza z neomezené moci. Kuriózní historky o Heliogabalově rozhodnutí vyzdobit své zahrady v létě ledem a sněhem, případně žít se výhradně dary moře, i když žil daleko od něj – nebo, jak uvádí jiný příběh, žít a pracovat v noci a ve dne spát –, poukazují na více než jen na výstřední a nákladné požitkářství (syndrom „člověka, který má všechno“). Nastolují totiž otázku, kde císařova moc končí, a vykreslují ho jako vládce, který se pokusil podrobit své vůli samotnou přírodu, když narušil přirozený řád věcí (led v létě?) a pro vlastní potěchu přeskládal čas, prostor, a když na to přijde, i biologické rozdělení pohlaví. Tyto obavy Heliogabalus nevyvolal jako první. O dvě stě padesát let dříve republikánský politik, filozof a duchaplný muž Marcus Tullius Cicero jako jeden z kritiků Julia Caesara temně žertoval, že tento diktátor donutil k poslušnosti dokonce i hvězdy na obloze.

To byla ovšem jen jedna stránka Heliogabalova dystopického světa. Zároveň šlo o noční můru plnou klamu, ve které se pravda a lež neustále mísily a pletly. Nic nebylo takové, jak se zdálo. Císařova velkolepá štěrnost se ukázala být smrtící – jeho vládnost mohla doslova zabíjet (právě to je jedno z hlavních sdělení oné extravagantní záplavy růžových okvětních lístků). A pro ty, kdo stáli na spodních příčkách společenského žebříčku, se lákavá potrava na jejich talířích při večeři v paláci ukázala být nepoživatelnou, byť umělecky vyvedenou replikou. A naopak, napodobeniny se mohly změnit ve skutečnost. Heliogabalův životopisec v jedné zvláštní poznámce na okraj tvrdí, že když se v divadle zobrazovalo cizoložství, císař prý trval na tom, aby se odehrávalo „naostro“.

Není pochyb o tom, že díky živému sexu by představení bylo mnohem více vzrušující. Znepokojivost jeho logiky ale spočívala v tom, že obrátil skutečnost a zdání naruby a vytvořil tak převrácený svět, ve kterém nikdo nemohl vědět, kdo (nebo co) tu hraje divadlo. Zkorumpovaná autokracie, to byla jen kouřová clona a pokřivená zrcadla. Čili, jak to shrnul jeho římský životopisec, Heliogabalus žil „falešný život“.

Zvětšovací sklo těchto příběhů nám pomáhá jasně zahlédnout strachy spojené s císařskou vládou v Římě. Šlo o více než o možnost zabíjet. Císařská moc se nezastavovala před ničím. Pokřivovala smysly a nejlépe prospívala ve zlovolném chaosu.

Historie císařů

K Heliogabalovi se budu na následujících stránkách čas od času vracet, mimo jiné proto, abych vysvětlila, jak se dospívající chlapec ze Sýrie ocitl na císařském trůně (jak se dalo předpokládat, jedna z římských odpovědí na tuto otázku se zaměřila na pletichaření jeho matky a babičky). Vráťím se také k fantaziím (dystopickým i jiným) okolo starověkého římského císařského dvora a podrobněji prozkoumám i další přehnané báchorky, které Římané vyprávěli o svých vládci. Posvítím si také na to, jak se římstí panovníci stávali terčem pikantních vtípů a satirických šteků, ale také za vlasy přitažených historek, jako byly ty kolem Heliogabala. Vladaře dokonce najdeme, i jak se v různých podobách objevují ve snech svých poddaných. (Nebývalo to vždy dobré znamení: „Sen o tom, že jste císařem, předpovídá nemocnému smrt,“ varoval jeden vykladač snů ve 2. století n. l.)

To však bude jen část této knihy. Vedle „císařů v představách“ se budu zabývat i praktickými otázkami běžného života římských vládců, britskostí politiky, požadavky vojenské bezpečnosti a každodenními záležitostmi spojenými se správou rozsáhlé říše, které často zůstávají ve stínu

oněch barvitých anekdot o krutosti a luxusu. Budu se věnovat papírování a administrativě, vedení účetnictví, najímání a propouštění lidí. Nakolik se na tom všem podílel sám císař? Kdo byli jeho spolupracovníci a kdo tvořil jeho podpůrnou síť, od manželek a dědiců, tajemníků a účetních až po kuchaře a šašky? A co když mu bylo pouhých čtrnáct let?

Najdeme tu další mocný, ale velmi odlišný stereotyp císařského chování: římského císaře ne jako nebezpečného libertina, ale jako tvrdě pracujícího byrokrata. Ti oba budou hrát hlavní roli v *Císaři římském*.

Pracovní život

Heliogabalus byl víceméně šestadvacátým římským císařem (přesné místo v jejich posloupnosti závisí na tom, které neúspěšné uchvatitele moci se rozhodnete započítat). Císaři přicházeli a odcházeli a mnozí byli zapomenuti, někteří však zanechali v západní kultuře výraznou stopu. Caligulovi (na trůně v letech 37–41 n. l.) zajistilo nezapomenutelnost to, že navrhl udělit jeden z nejvyšších politických úřadů svému oblíbenému koni, a Hadriánovi (vládl v letech 117–138) zase postavení „valu“ nesoucího jeho jméno napříč severní Anglií. Jen nemnozí ale dnes slyšeli o Vitelliovi (který se notoricky přejídal a vládl jen pár měsíců v roce 69), despotickém Pertinaxovi (vládl podobně krátce v roce 193) nebo i o samotném Heliogabalovi. Ne každý zůstal dlouho v paměti.

Tito muži (samí muži: žádná císařovna na trůně nikdy neseděla) vládli rozsáhlému území, které se v největší šíři táhlo od Skotska po Saharu a od Portugalska po Irák, s počtem obyvatel mimo samotnou Itálii dosahujícím podle odhadů přibližně 50 milionů. Císaři vydávali zákony, vedli války, uvalovali daně, rozhodovali spory, financovali stavby a zábavná představení a zaplavovali římský svět svými portréty, podobně

jako se dnes tváře moderních diktátorů po tisících objevují na billboardech. Osobně vlastnili a využívali velké části říše, od komerčních zemědělských hospodářství po šáchorové* mokřady a stříbrné doly, a někteří z nich cestovali široko daleko, a to nejen kvůli vojenské slávě a válečným ziskům, ale také aby svou říši poznali a obdivovali. Dnešní turisté se shromažďují před městem Luxor na řece Nilu, aby se pokochali pohledem na dvojici obrovských staroegyptských soch (z roku 1350 př. n. l.). Stojí přitom přesně na stejném místě, kde stál v roce 130 n. l. Hadrián se svým doprovodem, rovněž na cestě za památkami. Císařova skupina zanechala své obdivné reakce (ve speciálně složených verších) vytesané do nohou jedné ze soch, tedy něco jako „Byl jsem tu“ ve stylu římských elit (obr. 64).

Jak přesně císařská správa fungovala v praxi, je záhadou. Kromě vojenských jednotek rozmístěných porůznu na „horké půdě“ zde byl pouze nepatrný počet vyšších úředníků, rozptýlených velmi řídce po celém impériu (pokud počítáme jen vyšší úředníky, připadal jeden na každých zhruba 330 000 obyvatel). Ve srovnání s některými moderními říšemi tedy musel být dohled povětšinou dost mírný. A vzhledem k obrovským vzdálenostem a času – v některých případech šlo i o několik měsíců –, který by trvalo předat základní informace nebo pokyny z centra do odlehlejších částí římského světa (a naopak), by každodenní mikromanagement císařských území byl zcela nemožný. Čím blíže se však dostáváme k samotnému římskému císaři, tím častěji zjišťujeme, že byl velmi zaneprázdněn.

Starověcí autoři zmiňují vládce zjevně zahlcené tím, co bychom dnes nazvali „papírováním“ (v tehdejší době se jednalo o voskové tabulky a poznámky na papyrech). Julius Caesar, vyřizující korespondenci při sledování závodů, tím prý rozzlobil ostatní diváky, kteří to považovali za urážku populární zábavy. Vespasián, který jako jeden ze šťastnějších

* Z rostlin šáchoru papírodárného (*Cyperus papyrus*) se vyráběl papyrus – pozn. překl.

císařů zemřel v roce 79 n. l. ve své posteli, vstával vždy před svítáním, aby si přečetl dopisy a úřední zprávy. Heliogabalův nástupce Alexander Severus byl zřejmě natolik oddán práci, že ve svých soukromých komnatách uchovával vojenské záznamy, aby si „mohl projít rozpočty a rozmístění vojsk, když byl o samotě“. Ale papírování bylo jen jednou částí jejich práce. Od císařů se očekávalo, že budou k dispozici svým poddaným, a to jak osobně, tak i písemně. Stručným vyjádřením této myšlenky je příběh o Hadriánovi. Když byl na cestách, zastavila ho jistá žena a chtěla ho požádat o laskavost. Odpověděl, že nemá čas, a dotýčná se ostře ohradila: „Tak přestaň být císařem!“ – a on ji nechal mluvit.

K těmto příběhům musíme přistupovat opatrně. Někteří císaři samozřejmě pracovali usilovněji než jiní. Ve všech systémech vlády jednoho muže najdeme vládce, kteří jsou pilní jako anglický král Jiří VI. (otec Alžběty II., muž povinností a skromný rodinný typ) i extravagantní jako Eduard VII. (se svou řadou milenek a zanedbaných závazků). Nikdy bychom však neměli dopředu pokládat příběhy o nudné administrativní práci za důvěryhodnější než ty o okázalých excesech. I ony mají výraznou ideologickou stránku, protože vytvářejí obraz dokonalého císaře. Příběh o Hadriánovi a oné ženě, která ho zastavila, se ve skutečnosti v téměř stejné podobě vypráví i o některých dřívějších vládci z řeckého světa, což naznačuje, že se v něm odráželo starodávné klišé o „dobrém panovníkovi“. Některé z nejpozoruhodnějších dokumentů, jež se ze starověkého Říma dochovaly, ovšem tento mlhavý obraz potvrzují. Jedná se o záznamy rozhodnutí císařů v reakci na žádosti, petice a volání o pomoc ze strany jejich prostých poddaných nebo obyčejných městských rad po celém impériu – někdy jsou vytesané do kamene (pravděpodobně úspěšným žadatelem na oslavu dobrého konce), jindy zapsané na papýru nebo shromážděné ve strohých starověkých souborech právních rozhodnutí. Zarážející je, nakolik lokální či triviální (byť jistě ne pro dotčené strany) byly mnohé problémy, které měl císař vyřešit.

Vážení čtenáři, právě jste dočetli ukázkou z knihy Císař římský.

Pokud se Vám ukázka líbila, na našem webu si můžete zakoupit celou knihu.